

IUS
ROMANUM

II/2021

MARE
NOSTRUM

A marble statue of Neptune, the Roman god of the sea, is the central focus. He is depicted as a muscular, bearded man sitting on a rock, holding a trident in his right hand. The background is a teal-colored relief of a ship's deck with several figures. The entire image is framed by a decorative Greek key border at the top and bottom.

TABLE OF CONTENTS

LECTORIS SALUTATIO	16
ROMAN LAW	20
SEA AND LAW. FEW REMARKS (BULGARIAN LANGUAGE)	
Assoc. prof. Mario Fiorentini, PhD	22
THE <i>LEX RHODIA</i> : A LAW OF THE CUSTOMS OF RHODES (BULGARIAN LANGUAGE)	
Prof. Gianfranco Purpura, PhD	38
ΠΕΙΡΑΤΗΣ. ROME AND PIRACY (BULGARIAN LANGUAGE)	
Prof. Sebastiano Tafaro, PhD	59
THE ROMAN FLEETS. BETWEEN INTEGRATION AND CITIZENSHIP (BULGARIAN LANGUAGE)	
Assoc. prof. Maria Casola, PhD	84
AN ASSOCIATION OF FISHERMEN AND FISH DEALERS IN CARTHAGO NOVA: EXAMPLE OF SOCIAL ECONOMY? (BULGARIAN LANGUAGE)	
Prof. María del Carmen Lázaro Guillamon, PhD	99
BLACK SEA – A SHOWCASE OF LEGAL AND MORAL SYMBOLS DURING ROMAN ANTIQUITY (ENGLISH LANGUAGE)	
Prof. Valerius M. Ciucă, PhD	113
ISLANDS OF EXILE IN ROMAN CRIMINAL POLICY (ENGLISH LANGUAGE)	
Prof. Ivana Jaramaz Reskušić, PhD Assoc. prof. Ivan Milotić, PhD	132

RECEPTUM NAUTARUM AS AN INSTRUMENT FOR INSURING GOODS AND PASSENGERS IN MARITIME TRANSPORT (ENGLISH LANGUAGE)

Prof. Marija Ignjatović, PhD

Assoc. prof. Aleksandar Djordjevic, PhD _____ 153

TRANSPORTATION SERVICES IN LATE ROMAN EMPIRE (ENGLISH LANGUAGE)

Prof. Emilija Stanković, PhD

Assist. prof. Milica Sovrlić _____ 161

CALLISTRATUS AND THE PROBLEMS OF MARITIME ACCIDENTS (ITALIAN LANGUAGE)

Prof. Salvatore Puliatti, PhD _____ 169

THE PRIVILEGES IN BANKRUPTCY. SPECIFIC REFERENCE *QUIS NAVIS FABRICANDAE VEL EMENDAE VEL ARMANDAE VEL INSTRUENDAE CAUSA* (ITALIAN LANGUAGE)

Assoc. prof. María del Pilar Pérez Álvarez, PhD _____ 182

THE HISTORICAL ROMAN PRECEDENT OF THE LEGAL PROTECTION OF NATURAL WATER RESOURCES (ENGLISH LANGUAGE)

Prof. Salvador Ruiz Pino, PhD _____ 203

THE DOMAIN OF THE SEA FOR THE CONSTRUCTION AND WELFARE OF THE EMPIRE (BULGARIAN LANGUAGE)

Prof. Vanessa Ponte Arrebola, PhD _____ 216

THE DEFENSE OF THE *MARE NOSTRUM* IN ONE THEODOSIAN CONSTITUTION (ITALIAN LANGUAGE)

Assoc. prof. Mariateresa Carbone, PhD _____ 244

SEA AND SEAFOOD AT *MARCUS GAVIUS APICIUS* – HISTORICAL AND LEGAL ASPECTS (FRENCH LANGUAGE)

Assoc. prof. Piotr Sadowski, PhD _____ 254

LOCATIO CONDUCTIO AND CONTRACT VARIETY REGARDING ROMAN MARITIME TRANSPORT (ITALIAN LANGUAGE)

Giovanni Brandi Cordasco Salmena, PhD _____ 271

WESTERN PONTIC CITY-STATES AND ROME DURING THE PRINCIPATE (BULGARIAN LANGUAGE)

Assist. prof. Tihomir N. Rachev, PhD _____ 298

THE ROMAN ADMINISTRATION IN DACIA AND THE XIII LEGION OF GEMINA (ENGLISH LANGUAGE)

Maria Albu, PhD _____ 309

SOME ASPECTS REGARDING THE WORSHIP OF WATER IN ROMAN MYTHOLOGY (ENGLISH LANGUAGE)

Assist. prof. Cristina Pop, PhD _____ 321

ON THE LEGAL STATUS OF THE „*CAPTI A PIRATIS*“ BETWEEN LITERARY AND LEGAL TESTIMONIES (ITALIAN LANGUAGE)

Linda De Maddalena, Phd student _____ 341

LIABILITY OF THE SHIP OWNER FOR LEGAL AFFAIRS OF THIRD PARTIES (ENGLISH LANGUAGE)

Assist. prof. Sara Mitić _____ 354

ROMA CONTRA PIRATAS (ENGLISH LANGUAGE)

Velina Stoyanova, student _____ 364

THE CUSTODY OF THE SEA COASTS ACCORDING TO THE THEODOSIAN CODEX (CTH.7.16 DE LITORUM ET ITINERUM CUSTODIA) (BULGARIAN LANGUAGE)

Methody Todorov, Phd student _____ 387

ROMAN LEGAL TRADITION _____ 398

COAST MARITIME – ROMAN FOUNDATIONS AND CONTEMPORARY BULGARIAN LEGISLATION (FRENCH LANGUAGE)

Prof. Malina Novkirishka-Stoyanova, DSc _____ 400

THE LAW OF THE SEA AND THE INTERNATIONAL ARBITRATION (ENGLISH LANGUAGE)

Prof. Ganeta Minkova, PhD _____ 425

MARITIME LAW AS AN UNIQUE LEGAL AREA TROUGH THE PRISM OF CONTINENTAL LAW (ENGLISH LANGUAGE)

Assoc. prof. Boyka Cherneva, PhD _____ 437

LAW ON SPATIAL PLANNING AND LAW ON SPATIAL PLANNING OF THE BLACK SEA COAST - RATIO OF GENERAL TO SPECIAL LAW? (BULGARIAN LANGUAGE)

Assoc. prof. Boyan T. Georgiev, PhD _____ 445

MARITIME PIRACY AS AN INTERNATIONAL CRIME. DIFFERENTIATION FROM SIMILAR CRIMES UNDER THE NATIONAL CRIMINAL LAW (BULGARIAN LANGUAGE)

Assist. prof. Iva Pushkarova, PhD _____ 457

„OUR SEA“ AND SOVEREIGNITY (BULGARIAN LANGUAGE)

Assoc prof. Natalia Kiselova, PhD _____ 474

THE PROTECTION OF THE UNDERWATER CULTURAL HERITAGE IN EUROPEAN *MARE NOSTRUM* (ENGLISH LANGUAGE)

Assoc. prof. Vlad Vieriu, PhD _____ 493

THE ACTIVITY OF THE *SCAPHARI* AS A PRECEDENT OF THE CURRENT PORT HANDLING CONTRACTS (ITALIAN LANGUAGE)

Prof. Tewise Yurena Ortega González, PhD _____ 502

ASPECTS REGARDING THE TRADITION OF RECEPTION THE ROMAN FISCAL LAW IN THE ROMANIAN LEGISLATION (ENGLISH LANGUAGE)

Assoc. prof. Anișoara Băbălău, PhD _____ 523

THE *LLIBRE DEL CONSOLAT DE MAR*: A MEDIEVAL NORMATIVE BODY IN THE *IUS COMMUNE* SCOPE (ENGLISH LANGUAGE)

Assist. prof. Juan B. Canizares-Navarro, PhD _____ 537

THE INFLUENCE OF *LITUS MARIS* ON SPANISH COASTAL LEGISLATION (ITALIAN LANGUAGE)

Prof. Maria Etelvina de las Casas León, PhD _____ 557

CONDITIONS AND ORDER OF ISSUANCE AND USING SEAMAN'S PASSPORT (BULGARIAN LANGUAGE)

Tsvetomir Panchev, PhD _____ 580

PROTECTION OF THE RIGHTS OF MIGRANTS ENTERING EUROPE BY SEA (BULGARIAN LANGUAGE)

Veronika Doychinova, PhD student _____ 594

THE MIGRATORY PHENOMENON AND ITS HISTORICAL DEVELOPMENT IN TIME (ITALIAN LANGUAGE)

Maria Coco, PhD student _____ 612

SOME ASPECTS OF THE INSURER'S LIABILITY IN THE EVENT OF AN INSURED EVENT IN MARINE INSURANCE FROM ANCIENT TO MODERN TIMES (ENGLISH LANGUAGE)

Assist. prof. Delyana Borislavova, PhD student _____ 641

СЪДЪРЖАНИЕ

LECTORIS SALUTATIO _____	12
РИМСКО ПРАВО _____	20
МОРЕ И ПРАВО. НЯКОИ БЕЛЕЖКИ (НА БЪЛГАРСКИ ЕЗИК)	
Доц. д-р Марио Фиорентини _____	21
LEX RHODIA: ЗАКОНЪТ ЗА РОДОСКАТА МИТНИЦА (НА БЪЛГАРСКИ ЕЗИК)	
Проф. д-р Джанфранко Пурпура _____	37
ПЕИРАТЪС. РИМ И ПИРАТСТВОТО (НА БЪЛГАРСКИ ЕЗИК)	
Проф. д-р Себастиано Тафаро _____	58
РИМСКИТЕ ФЛОТИ. МЕЖДУ ИНТЕГРАЦИЯТА И ГРАЖДАНСТВОТО (НА БЪЛГАРСКИ ЕЗИК)	
Доц. д-р Мария Казола _____	83
СДРУЖЕНИЕТО НА РИБАРИТЕ И ТЪРГОВЦИТЕ НА РИБА В НОВИ КАРТАГЕН: ПРИМЕР ЗА СОЦИАЛНА ИКОНОМИКА? (НА БЪЛГАРСКИ ЕЗИК)	
Проф. д-р Мария дел Кармен Лазаро Гийамон _____	98
ЧЕРНО МОРЕ – ВИТРИНА НА ПРАВНИ И МОРАЛНИ СИМВОЛИ ПРЕЗ РИМСКАТА АНТИЧНОСТ (НА АНГЛИЙСКИ ЕЗИК)	
Проф. д-р Валериус М. Чукъ _____	112
ОСТРОВИТЕ ЗА ЗАТОЧЕНИЕ В РИМСКАТА НАКАЗАТЕЛНА ПОЛИТИКА (НА АНГЛИЙСКИ ЕЗИК)	
Проф. д-р Ивана Ярамаз Рескушич Доц. д-р Иван Милотич _____	131

RECEPTUM NAUTARUM КАТО ИНСТРУМЕНТ ЗА ЗАСТРАХОВАНЕТО НА СТОКИ И ПЪТНИЦИ В МОРСКИЯ ТРАНСПОРТ (НА АНГЛИЙСКИ ЕЗИК)

Проф. д-р Мария Игнатович
Доц. д-р Александър Джорджевич _____ 152

ТРАНСПОРТНИ УСЛУГИ В КЪСНАТА РИМСКА ИМПЕРИЯ (НА АНГЛИЙСКИ ЕЗИК)

Проф. д-р Емилия Станкович
Ас. Милица Соврлич _____ 160

КАЛИСТРАТ И ПРОБЛЕМИТЕ НА МОРСКИТЕ ИНЦИДЕНТИ (НА ИТАЛИАНСКИ ЕЗИК)

Проф. д-р Салваторе Пулиати _____ 168

ПРИВИЛЕГИИ ПРИ ФАЛИТА, СПЕЦИАЛНО ЗА СЛУЧАИТЕ QUIS NAVIS FABRICANDAE VEL EMENDAE VEL ARMANDAE VEL INSTRUENDAE CAUSA (НА ИТАЛИАНСКИ ЕЗИК)

Доц. д-р Мария дел Пилар Перес Алварес _____ 181

ИСТОРИЧЕСКИ РИМСКИ ПРЕЦЕДЕНТ НА ПРАВНАТА ЗАЩИТА НА ПРИРОДНИТЕ ВОДНИ РЕСУРСИ (НА АНГЛИЙСКИ ЕЗИК)

Проф. д-р Салвадор Руис Пино _____ 202

ЗАВЛАДЯВАНЕТО НА МОРЕТО В ИМЕТО НА ИЗГРАЖДАНЕТО И БЛАГОПОЛУЧИЕТО НА ИМПЕРИЯТА (НА БЪЛГАРСКИ ЕЗИК)

Проф. д-р. Ванеса Понте Арелола _____ 215

ЗАЩИТАТА НА MARE NOSTRUM В ЕДНА КОНСТИТУЦИЯ НА ИМПЕРАТОР ТЕОДОСИЙ (НА ИТАЛИАНСКИ ЕЗИК)

Доц. д-р Мариатереза Карбоне _____ 243

МОРЕТО И МОРСКИ ДАРОВЕ ПРИ MARCUS GAVIUS APICIUS - ИСТОРИЧЕСКИ И ПРАВНИ АСПЕКТИ (НА ФРЕНСКИ ЕЗИК)

Доц. д-р Пьотр Садовски _____ 253

LOCATIO CONDUCTIO И ДОГОВОРНОТО РАЗНООБРАЗИЕ ПО ТЕМАТА НА РИМСКИЯ МОРСКИ ТРАНСПОРТ (НА ИТАЛИАНСКИ ЕЗИК)

Д-р Джовани Бранди Кордаско Салмена _____ 269

ОТНОШЕНИЯ МЕЖДУ ЗАПАДНОЧЕРНОМОРСКИТЕ ГРАДОВЕ-ДЪРЖАВИ И РИМ ПО ВРЕМЕТО НА ПРИНЦИПАТА (НА БЪЛГАРСКИ ЕЗИК)

Гл. ас. д-р Тихомир Н. Рачев _____ 297

РИМСКАТА АДМИНИСТРАЦИЯ В ДАКИЯ И LEGIO XIII GEMINA (НА АНГЛИЙСКИ ЕЗИК)

Д-р Мария Албу _____ 308

НЯКОИ АСПЕКТИ ОТНОСНО ОБОЖЕСТВЯВАНЕТО НА ВОДАТА В РИМСКАТА МИТОЛОГИЯ (НА АНГЛИЙСКИ ЕЗИК)

Ас. д-р Кристина Поп _____ 320

ЗА ПРАВНОТО ПОЛОЖЕНИЕ НА „*CAPTI A PIRATIS*“ МЕЖДУ СВИДЕТЕЛСТВАТА ОТ ЛИТЕРАТУРНИТЕ И ПРАВНИТЕ ИЗВОРИ (НА ИТАЛИАНСКИ ЕЗИК)

Линда Де Мадалена, докторант _____ 340

ОТГОВОРНОСТ НА КОРАБОСОБСТВЕНИКА ЗА ПРАВНИ СДЕЛКИ НА ТРЕТИ ЛИЦА (НА АНГЛИЙСКИ ЕЗИК)

Ас. Сара Митич _____ 353

РИМ СРЕЩУ ПИРАТИТЕ (НА БЪЛГАРСКИ ЕЗИК)

Велина Стоянова, студент _____ 363

ЗА ОХРАНАТА НА МОРСКИТЕ БРЕГОВЕ СПОРЕД ПРАВНАТА УРЕДБА В ТЕОДОСИЕВИЯ КОДЕКС (СТН.7.16 DE LITORUM ET ITINERUM CUSTODIA) (НА БЪЛГАРСКИ ЕЗИК)

Методи Тодоров, докторант _____ 386

РИМСКОПРАВНА ТРАДИЦИЯ _____ 398

МОРСКИЯТ БРЯГ – РИМСКОПРАВНИ ОСНОВИ И СЪВРЕМЕННО БЪЛГАРСКО
ЗАКОНОДАТЕЛСТВО (НА ФРЕНСКИ ЕЗИК)

Проф. д.н. Малина Новкиришка-Стоянова _____ 399

МОРСКОТО ПРАВО И МЕЖДУНАРОДНИЯТ АРБИТРАЖ (НА АНГЛИЙСКИ ЕЗИК)

Проф. д-р Ганета Минкова _____ 424

МОРСКОТО ПРАВО КАТО УНИКАЛНА ПРАВНА ОБЛАСТ ПРЕЗ ПРИЗМАТА НА
КОНТИНЕНТАЛНОТО ПРАВО (НА АНГЛИЙСКИ ЕЗИК)

Доц. д-р Бойка Чернева _____ 436

ЗАКОН ЗА УСТРОЙСТВО НА ТЕРИТОРИЯТА И ЗАКОН ЗА УСТРОЙСТВОТО НА
ЧЕРНОМОРСКОТО КРАЙБРЕЖИЕ – СЪОТНОШЕНИЕ НА ОБЩ КЪМ СПЕЦИАЛЕН
ЗАКОН? (НА БЪЛГАРСКИ ЕЗИК)

Доц. д-р Боян Т. Георгиев _____ 444

МОРСКОТО ПИРАТСТВО КАТО МЕЖДУНАРОДНО ПРЕСТЪПЛЕНИЕ.
РАЗГРАНИЧЕНИЕ ОТ СХОДНИ ПРЕСТЪПЛЕНИЯ ПО НАЦИОНАЛНОТО
НАКАЗАТЕЛНО ПРАВО (НА БЪЛГАРСКИ ЕЗИК)

Гл. ас. д-р Ива Пушкарлова _____ 456

„НАШЕТО МОРЕ“ И СУВЕРЕНИТЕТЪТ (НА БЪЛГАРСКИ ЕЗИК)

Доц. д-р Наталия Киселова _____ 473

ЗАЩИТА НА ПОДВОДНОТО КУЛТУРНО НАСЛЕДСТВО В ЕВРОПЕЙСКОТО *MARE
NOSTRUM* (НА АНГЛИЙСКИ ЕЗИК)

Доц. д-р Влад Виериу _____ 492

ДЕЙНОСТТА НА *SCAPHARI* КАТО ПРЕЦЕДЕНТ НА ДОГОВОРИ ЗА ОБСЛУЖВАНЕ
В ПРИСТАНИЩАТА (НА ИТАЛИАНСКИ ЕЗИК)

Проф. д-р Теуисе Юрена Ортега Гонсалес _____ 501

АСПЕКТИ ОТНОСНО ТРАДИЦИЯТА НА РЕЦЕПЦИЯ НА РИМСКОТО ФИСКАЛНО ЗАКОНОДАТЕЛСТВО В РУМЪНСКОТО ЗАКОНОДАТЕЛСТВО (НА АНГЛИЙСКИ ЕЗИК)

Доц. д-р Анишоара Бабалау _____ 522

LLIBRE DEL CONSOLAT DE MAR: СРЕДНОВЕКОВЕН НОРМАТИВЕН СБОРНИК В СФЕРАТА НА *IUS COMMUNE* (НА АНГЛИЙСКИ ЕЗИК)

Ас. д-р Хуан Б. Канисарес-Наваро _____ 536

ВЛИЯНИЕТО НА *LITUS MARIS* ВЪРХУ ИСПАНСКОТО ЗАКОНОДАТЕЛСТВО ЗА КРАЙБРЕЖИЕТО (НА ИТАЛИАНСКИ ЕЗИК)

Проф. д-р Мария Етелвина де лас Касас Леон _____ 556

УСЛОВИЯ И РЕД ЗА ИЗДАВАНЕ И ПОЛЗВАНЕ НА МОРЯШКИ ПАСПОРТ (НА БЪЛГАРСКИ ЕЗИК)

Д-р Цветомир Панчев _____ 579

ЗАЩИТА ПРАВАТА НА МИГРАНТИТЕ ПО МОРЕ, ВЛИЗАЩИ В ЕВРОПА (НА БЪЛГАРСКИ ЕЗИК)

Вероника Дойчинова, докторант _____ 593

МИГРАНТСКОТО ЯВЛЕНИЕ И НЕГОВОТО ИСТОРИЧЕСКО РАЗВИТИЕ ВЪВ ВРЕМЕТО (ИТАЛИАНСКИ ЕЗИК)

Мария Коко, докторант _____ 611

НЯКОИ АСПЕКТИ НА ОТГОВОРНОСТТА НА ЗАСТРАХОВАТЕЛЯ ПРИ НАСТЪПВАНЕ НА ЗАСТРАХОВАТЕЛНО СЪБИТИЕ В МОРСКОТО ЗАСТРАХОВАНЕ ОТ ДРЕВНОСТТА ДО МОДЕРНИТЕ ВРЕМЕНА (НА АНГЛИЙСКИ ЕЗИК)

Ас. Деляна Бориславова, докторант _____ 639

LEX RHODIA: ЗАКОНЪТ ЗА РОДОСКАТА МИТНИЦА* (НА БЪЛГАРСКИ ЕЗИК)

Проф. д-р Джанфранко Пурпура
Университет в Палермо, Италия

Резюме: За да се облагодетелстват корабостроителниците на Родос, вероятно е произходът на *Lex Rhodia de iactu* да е като митнически закон на Родос, който временно да освободи от мита корабите и лодките, пристигащи на острова след буря. Текстът, наскоро открит върху колона в пристанището, не е древен и може да се отдаде на скорошната италианска колониална окупация на острова.

Ключови думи: *Lex Rhodia*; *Ius naufragii*; *Iactus mercium*.

* Текстът на статията, предоставен за превод на български език от автора, е според доклада му със заглавие „*La Lex Rhodia: una legge della dogana di Rodi*“, представен на конгреса на Италианското дружество по история на правото (*Società Italiana di Storia del Diritto*) на 26-28 ноември 2021 г., който ще бъде публикуван на италиански език в книгата „*Mediterraneo. Un mare di diritti*“.

THE *LEX RHODIA*: A LAW OF THE CUSTOMS OF RHODES
(BULGARIAN LANGUAGE)

Prof. Gianfranco Purpura, PhD
University of Palermo, Italy

Abstract: The Lex Rhodia de iactu was in fact a law of the customs of Rhodes and had the aim to favor the shipyards of Rhodes. The law granted a temporarily duty exemption to the ships arriving in the island after a strong storm. The text which was recently found on a column in the port of Rhodes is for sure not an ancient one and can be attributed to the recent Italian colonial occupation of the island.

Keywords: Lex Rhodia; Ius naufragii; Iactus mercium.

Един от най-парадоксалните случаи в историята на правото се наблюдава, когато разпоредба, която е създадена с точно определена цел, надскача времето си, за да бъде приложена именно в друга среда, за да оправдае тази практика, която в началото, когато е създадена, е трябвало да ограничи.

Смятам, че такъв е казусът с *Lex Rhodia*, създаден първоначално, както твърдя в различни свои статии още от 1976¹, за да ограничи правото на корабокрушение, да осигури редовното акостиране на пристанището на Родос и използването на съществуващите там складове и съоръжения, противодействайки на правото да се присвояват останките от кораби и както на всички е известно, да се регулира *iactus mercium*. Но днес се стига до там, че се той се приема като акт на т.нар. „*law of salvage*“, а именно модерният принцип на международното морско право, на базата на който този, който помага да се запази корабът или товарът в опасност в морето, има право на обезщетение, пропорционално на стойността на спасените вещи и получаването на такова справедливо възнаграждение може би представлява един вид *ius naufragii*.

Ако е съществувал, както е твърде вероятно, специфичен Родоски морски закон, то той е бил митнически закон и със сигурност е бил противоположен на решението, което се придава на т.нар. „*law of salvage*“, което от своя страна не се основава на един „почтен морски закон“, тоест на принципи на римското и на Родоското право, както се твърди абсолютно без основание в едно решение на

¹ PURPURA, G. *Relitti di navi e diritti del fisco. Una congettura sull'alex. Rhodia*. - AUPA, 36, 1976, p. 69 – 87; ID. *Il regolamento doganale di Cauno e la lex Rhodia in D. 14, 2, 9*. – AUPA, 38, 1985, p. 273 – 331; ID. *La protezione dei giacimenti archeologici subacquei in acque internazionali e la Lex Rhodia del mare. Mediterraneum. Tutela e valorizzazione dei beni culturali ed ambientali*. III. Tutela del patrimonio subacqueo internazionale. A cura di F. Maniscalco, Napoli, 2003, p. 13-26; ID. *Il naufragio nel diritto romano: problemi giuridici e testimonianze archeologiche*. - AUPA, 43, 1995, p. 470 ss.; ID. *Ius naufragii, sylai e lex Rhodia*. Genesi delle consuetudini marittime mediterranee. Convegno „La protezione del patrimonio culturale sottomarino“, Milano, 6 marzo, 2002. - AUPA, XLVII, 2002, p. 275-292; ID. *Alle origini delle consuetudini marittime mediterranee. Symbola, sylai e lex Rhodia*, Convegno „*Ordinamenta Maris*“. Trani, 30/31 maggio 2013 = IURA, Portale di diritto romano e dei diritti dell'antichità del Dipartimento di Storia del Diritto dell'Università di Palermo (<http://www.unipa.it/dipstdir/portale/>) = <https://academia.edu/GianfrancoPurpura>.

Апелативния съд на САЩ, което се опитва да припознае примитивното *ius naufragii* в случая на корабокруширания Титаник в дълбоки международни води².

Не само е грешно да се счита древният Родоски морски закон за един вид нормативен акт, който съдържа морски практики от всякакъв вид, като се започне например от различните пиратски дисторсии, изразени в един широко разпространен роман на Wilbur Smith, „Come mare“³, а и да се приеме, че представлява съвременно ограничение на древната практика да се присвои изцяло аварираният кораб или „даровете от морето“,⁴ която се прилага в Егейско море, на островите Крит, на Скирос, а може би и в най-древни времена и на самия Родос⁵. Става въпрос не само за останките от разбит кораб, които са изхвърлени на брега или плават свободно във водата, но също така и за корабокрушенците и за корабите, които са акостирали цели, но без разрешение, и които могат да бъдат конфискувани от местните власти. На това Родоският закон според своя първоначален замисъл, както се опитам да подчертая, се стреми да се противопостави.

От разстоянието на времето от моите първи изследвания по темата, ще се опитам в тази статия да анализирам отново немногочислените относими източници.

Преди всичко, както твърди Jean Rougè, понятието за разбит кораб, „изглежда има в Античността едно много по-широко значение, отколкото в наши дни. На практика освен останките от разбит кораб, обхваща също така и всички здрави и непокътнати кораби, които, след като са се отклонили, са акостирали извън

² Решение от 24 март 1999 на Апелативния съд на САЩ (*4th Circuit, case R.M.S. Titanic, Inc. v. Haver*), в което се твърди, че “*the law of salvage and finds*” или “*a venerable law of the sea*”, породено от практиката на хората в морето “*preserved from ancient Rhodes (900 B.C.E.), Rome (Justinian's, Corpus Juris Civilis) (533 C.E.), City of Trani (Italy) (1063), England (the Law of Oleron) (1189), the Hanse Towns or Hanseatic League (1597), and France (1681), all articulating similar principles*”; SCOVAZZI, T. *The 2001 UNESCO Convention on the Protection of the Underwater Cultural Heritages*. – In: Camarda, Scovazzi *The Protection of the underwater Cultural Heritage. Legal Aspects*. Milano, 2002, p. 113-134; PURPURA, G. *La protezione dei giacimenti archeologici subacquei in acque internazionali e la Lex Rhodia del mare, cit.*, p. 13-26. Информацията относно противоречията във връзка с останките вж. в *Naufregio del RMS Titanic - Wikipedia*.

³ SMITH, W. *Come il mare*. Longanesi, 1978.

⁴ GABRIELSEN, V. *The naval aristocracy of hellenistic Rhodes*. Cambridge, 1997, p. 108.

⁵ ПЛУТАРХ. Кимон, 8.3; Inscr. Cret. IV, 184; VELISSAROPOULOS, J. *Les nauclères grecs. Recherches sur les institutions maritimes en Grèce et dans l'Orient hellénisé*. Genève – Paris, 1980, p. 158, p. 160 ss.

пристанището в чужда държава. Освен това понятието за корабокрушение не се ограничава до самите материални обекти, а се прилага също така и спрямо хората, които са корабокрушили или са управлявали отклонилия се от курса си кораб⁶.

Такава драматична и обобщена реалност за рисковете в корабоплаването в Древното Средиземноморие може да бъде усложнена и от опитите на населението по бреговете да запали фалшиви огънове по брега, за да предизвика отклонение от курса или дори корабокрушение с цел да реализира печалба или да атакува преминаващите кораби.

Именно *sylai* е това, което представлява може би за търговците, а и като цяло за всички чужденци, най-голямата опасност. Това е правото да се вземат вещите и имуществото на чужденците, съществуващо от дълбока древност и често прилагано⁷, и което е считано за напълно законно и оправдано още през V век пр. Хр⁸. Съществува възможността и рискът всеки кредитор-чужденец, който е неудовлетворен от свой длъжник, принадлежащ към дадена общност⁹, от която е и пътникът от акостиралия кораб, да може съвсем легитимно да присвои неговите вещи, за да удовлетвори собственото си вземане. Това се корени в невъзможността при отношения между принадлежащи към различни общности лица, които не са обвързани от съдебно сътрудничество и международни договори, да се позволи на кредитора да заведе иск в съдилищата по местожителството на длъжника, за да бъде удовлетворено неговото вземане по някакъв начин. Единствено чрез заграбването на вещите на нещастния и нищо неподозиращ чужденец, който пътува и по случайност е от същото място, както и длъжника, който не изпълнява, кредиторът да получи някаква форма на удовлетворяване. Всъщност възможно е впоследствие ограбеният от неудовлетворения кредитор чужденец да потърси

⁶ ROUGE, J. *Recherches sur l'organisation du commerce maritime en Méditerranée sous l'empire romain*. Paris, 1966, p. 336; VELISSAROPOULOS, J. *Les nauclères, cit.*, p. 162.

⁷ Вж. DARESTÉ, R. *Du droit des représailles principalement chez les anciens Grecs*. - *REG*, 2, 1889, p. 305-320 = *Nouvelles études d'histoire du droit*, Paris 1902, p. 38-47; ZIEBARTH, E. *Beiträge zur Geschichte des Seerabs und Seehandels im alten Griechenland*. Hamburg, 1929, p. 3 ss.

⁸ Както четем у Херодот, VI, 101; VELISSAROPOULOS, J., *op. cit.*, p. 146 ss.

⁹ Като общност (comunità) авторът разбира лица от една народност, държава и пр. (при цялата условна употреба на тези понятия в Античността), които участват в корабоплаването (б. ред.)

съдебна защита вътре в самата общност, насочвайки претенцията си към своя съгражданин - неизправен длъжник, заради когото е претърпял загуба.

За да се избегне тази опасна и сложна процедура, различните държави (разбирани като общности) си осигуряват реципрочна гаранция чрез международни договори, посочвайки определено място за търговия, процесуален ред и органи, които да разрешат евентуалните спорове¹⁰. Но също така е възможно да се осигури закрилата на дадено божество по време на празненства в светилищата, които са обявени за убежища, и те представляват именно местата, където *sylai* не се прилага и където принадлежащите към друга, различна общност да могат да влязат безнаказано и необезпокоявано да търгуват под надзора на държавата, независимо от законите на пазара¹¹. Под закрилата и гостоприемството на някой влиятелен чужденец също може да се установи контакт, а после и търговия, чрез разпространената практика на *simbolon*. Това е предмет, който символизира приятелството и съединението, който се разделя на две части в момента, в който страните се разделят при наличието на възможността впоследствие за всеки, който носи този счупен предмет, да го възстанови напълно, съединявайки двете половини, които трудно се възпроизвеждат и разпознават поотделно като един цял предмет¹². Във времена на несигурност на пътуванията и на стоките това, че не се знае стойността на разделения на две предмет, съхраняван от приносителя му, представлява очевидно предимство.

При преценката на чужденеца корабкрушенец като свещен гост, който трябва да се закриля, или като проклет изгнанник от боговете, двете практики – тази на гостоприемството и на отнемането на имуществото, определят още от най-древни времена дуализъм, който именно поради тази своя древност, както понякога се твърди, не може да се впише в прогресивното утвърждаване на религиозните и хуманитарни институции в гръцкия свят,¹³.

¹⁰ Вж. MAROTTA, V. *Tutela dello scambio e commerci mediterranei in età arcaica e repubblicana*. Ostraka, V. 1, 1996, p. 6 ss.

¹¹ Вж. MAROTTA, V. *Tutela dello scambio, cit.*, p. 6; LIVERANI, P. *Prestige and Interest. International Relations in the Near East ca. 1600-1100 B.C.* Padova, 1990, p. 205 ss.

¹² Вж. PURPURA, G. *Diritto, papiri e scrittura*. Torino, 1999, p. 167 ss.

¹³ Така смята ROUGE, J. *Le droit de naufrage et ses limitations en Méditerranée avant l'établissement de la domination de Rome*. Mélanges Piganiol, vol. III, Paris, 1966, p. 1468 e p.

Следователно е видно, че не само слизането от кораба трябва да се осъществява на места, които са контролирани и позволени за контакти с чужденците (*emporia* или светилища), очертани от *horoi* (гранични ограждения от камъни) и стени (*kleistos limen*). Те не служат само за да пазят и защитават пътниците и търговците, но също така и за да се избегне непредвидено бягство. Освен това са били нужни и международни договори, когато е необходимо акостиране при различни морски обстоятелства във всички пристанища, а не само във военните, които трябва да бъдат строго контролирани.

Многобройните епиграфски свидетелства потвърждават за наличието на договори, които уреждат между различните общности както правото да се отнеме имущество, така и *ius naufragii*. Те имат различна основа¹⁴ - на първо място да се получи от един чужденец-длъжник някаква форма на удовлетворение на кредитора, на второ - пътниците на кораба да могат да се спасят в състояние на необходимост, като им се предостави *asylia* и убежища при реципрочни условия само и единствено в рамките на града (*limen kata polin*), както е описано в договора между Оянтеа и Халейдон в Локрида (в Южна Италия, Калабрия) от края на V век пр. Хр., или да се освободят напълно корабокрушенците и корабокруширалите вещи¹⁵. Военните пристанища са били винаги затворени за чуждестранни посещения и акостирането на военен кораб на търговско пристанище означава неговата конфискация, както се свидетелства за Родос, който често пъти страда от морски нападения¹⁶.

1462; MANFREDINI, D. A. *Una questione in materia di naufragio*. Sodalitas, 5, Napoli, 1984, p. 2224. Срв. и PURPURA, G. *Il naufragio nel diritto romano: problemi giuridici e testimonianze archeologiche* - AUPA, 43, 1995, p. 463-476.

¹⁴ ROUGE, J. *Le droit de naufrage*, cit., p. 1473 например разкрива объркването на LAQUER. *Symbola peri tou men adikein*. Hermes, 71, 1936, p. 469-472 при анализа на съглашенията между гръцките градове относно правото на отмъщение с ограничението на правото на корабокрушението, По въпроса вж. PURPURA, G. *Ius naufragii, sylai e lex Rhodia*, cit., p. 280.

¹⁵ IG IX, 1, 333 = IG IX, I², 717. GAUTHIER, PH. *Symbola, Les étrangers et la justice dans les cités grecques*. Nancy 1972, p. 222; VELISSAROPOULOS, J., op. cit., p. 148 ss.

¹⁶ Така и в самия Родос според Цицерон – Cic., *De inv.* 2.32.98: *Necessitudo autem infertur, cum „vi quadam“ reus id, quod fecerit, fecisse defenditur, hoc modo: ut, si qua rostrata in portu navis deprehensa sit, publicetur. Cum magna in alto tempestas esset, vis ventorum invitis nautis Rhodiorum portum navem coegit. Quaestor navem populi vocat; navis dominus negat oportere publicari. Intentio est: „Rostrata navis in portu deprehensa est“. Depulsio concessio. Ratio „Vi et necessario sumus in portum coacti“. Infirmatio est: „Navem ex lege tamen populi esse*

Древният характер на такива практики – не само гръцки, но по-общо определяни като средиземноморски, които оцеляват в някои региони във времето, се потвърждава от многобройни свидетелства, датиращи като се започне от II хилядолетие пр. Хр., чак до римския период¹⁷, когато във вече унифицираното Средиземноморие такива стари и далечни практики изглежда, че изцяло са преодолени според становищата на римската юриспруденция, а и са решително отменени от страна на римската власт¹⁸.

Преди създаването на концепцията за *mare nostrum*, когато между III и II век пр. Хр. Родос придобива морска търговска хегемония в Източното Средиземноморие, за родосците се оказва необходимо да се ограничи правото на корабокрушението, като се позволи убежище в пристанището в случай на необходимост, доколкото това дава предимство на търговията и на работилниците на острова за възстановяването на повредените морски съдове. Тогава са отменяни също и често пъти прилаганите примитивни *sylai* вследствие на защитата, предоставена във връзка със съвместната отговорност от митата.

Още повече, че договорите между различните гръцки и понтийски градове-държави разкриват необходимостта за плаващите и за местното население да намерят по-подходящи и елементарни решения от *sylai* и от *ius naufragii*. В договора между понтийския цар Садала и град Месембрия, датиран от един епиграфски надпис към 280/270 г. пр. Хр., изглежда например, че отказът от претенциите относно останките и относно корабите в тези две гръцки общности е придружен и от плащането на уговаряното от време на време обезщетение на базата на стойността на кораба и на товара, тоест един вид откуп¹⁹. Така около 242 г. пр. Хр. царят на

oportet“. *Iudicatio est: „Cum rostratam navem in portu deprehensam lex publicarit cumque haec navis invitis nautis vi tempestatis in portum coniecta sit, oporteatne eam publicari?“*.

¹⁷ PURPURA, G. *Ius naufragii, sylai e lex Rhodia, cit.*, p. 279 ss.

¹⁸ PURPURA, G. *I.c.* Съществуването в някои райони на империята на такава порочна практика, насочена към предизвикването на корабокрушение на корабите, за да бъдат присвоени е засвидетелствана в D. 47.9.10 (*Ne piscatores nocte lumine ostenso fallant navigantes, quasi in portum aliquem delaturi, eoque modo in periculum naves et qui in eis sunt deducant sibi que execrandam praedam parent, praesidis provinciae religiosa constantia efficiant*), където е посочено, че тя е ограничавана и преследвана. Целият титул D. 47.9 доказва загрижеността за създаването на една ефикасна защита срещу *vis*, което се упражнява в границите на *nautae*. Вж. също така и D. 48.7.1.1 и 2.

¹⁹ MORETTI, L. *Iscrizioni storiche ellenistiche*. II, 123; ROUGÉ, J. *Le droit de naufrage*,

Витиния Зиела предоставя лична и царска защита на всички гърци, които са пристигнали в новоизграденото пристанище на Никомедия²⁰, а също и на жителите на Кос, дори и извън пределите на посоченото място, и ако бъде принуден да спре в близки територии поради неблагоприятни морски обстоятелства, суверенът обещава да се погрижи, така че моряците да не понесат никаква несправедливост²¹.

За пътуващите по море са предвидени улеснения от Родос, увеличен в същото време е и натискът срещу пиратството, контролът на транзитните стоки и митата, установена е по този начин подходяща и справедлива уредба, насочена към подпомагането на търговците в Егейско море, възприемайки функцията на морска 'полиция', с цел да ги подтикне към повеждането на война (търговска) срещу Византион около 220 г. пр. Хр., поради високите такси за преминаването на проливите²².

Изключително високите печалби, които Родос реализира преди 170 г. пр. Хр. от своите митници, макар и митата да не са високи, възлизат на един милион драхми годишно²³ и Каун, градче в Кария, подчинено на Птолемеите е придобито от Родос през 186 г. пр. Хр. именно за осигуряване на високи митнически приходи. Малко по-късно обаче посолството на Родос в римския Сенат се оплаква от най-голямото нещастие, сполетяло тяхната държава, а именно установяването през 166 г. пр. Хр. на свободното и безмитно пристанище в Делос, което намалява приходите от пристанищата в Родос с почти 150000 драхми, което представлява една наистина сериозна загуба.

Думите на Цицерон²⁴: *Nam si Rhodiis turpe non est, portorium locare...* показват важноста, която имат митата чак до I век пр.Хр. за жителите на Родос.

cit., p. 1474; VÉLISSAROPOULOS, J. *Les nauclères, cit.*, p. 160 ss.

²⁰ DITTENBERGER, W. *Sylloge Inscriptionum Graecarum*, Hirzel – Leipzig, 1915-1924 (3rd edition - цитирано по-долу като *Syll*³) I, 456. Срв. ROUGE, J. *Le droit de naufrage, cit.*, p. 1474 ss.; VÉLISSAROPOULOS, J. *Les nauclères, cit.*, p. 163 ss.

²¹ DITTENBERGER, W. *Syll*³ I, 456, ll. 41–45.

²² STRAB., 14.2.5; POLYB., 4.37 ss.; 4, 47. Вж. ROVSTOVZEFF, M. *Storia economica e sociale del mondo ellenistico*. I. Firenze, 1966, p. 237; II, p. 84.

²³ POLYB., 31.7.

²⁴ Cic., *De inv.* 1.30.47.

Следователно е твърде вероятно, че в Егейския свят в момента, в който окончателно се изоставя и отрича едностранно древното право на корабокрушението или следователно прилагането на *sylai*, за да се улеснят търговията и обмена са предвидени от по-отворените общности, предимно от родоската, мита за внос едновременно с търговска юрисдикция като частична компенсация за загубите, претърпени от изоставянето на примитивните практики. Макар и да няма следа за приема на корабокрушенци в случай на буря от други гръцки общности, достигнала до нас²⁵, обстоятелството може да зависи от факта, че това по-хуманно отношение спрямо пътуващите по море, проявявано най-вече от родосците, не е все още повсеместно възприето, но в същото време тази практика постепенно увеличава неимоверно много славата на *Lex Rhodia*.

От този момент със сигурност е подходящо да се признае, че както бурята, която принуждава един търговски кораб по неволя да влезе в някое пристанище, не представлява, какъвто е случаят на Никомедия, някаква форма на подчинение, така този кораб е освободен за определено време както от плащането на мито, така и от изпълнението на някакво задължение.

От първият договор между Рим и Картаген чак до наши дни се поддържа това хуманно правило: така в края на XVII век в Кралство Неапол се твърди, че „*navis vi tempestatis in Regnum appulsa, si exoneravit merces, non solvit gabellas neque tractas in hac Civitate, quia violenter venit*“²⁶. Следователно изразите „*neque gabellae, neque tractae*“, тоест „нито мита и фискални изземвания, нито поемане и изпълнение на задължения“, припомнят опасните последици било на правото на корабокрушението, било на древните *sylai*.

²⁵ Вж. например митническата тарифа на Ципарисо у DARESTE, R. *Recueil des inscriptions iuridiques grecques*. V. II. Roma, 1965, p. 340 ss. За митата, които възприемат гръцките *poleis* от елинистическия период вж. DE LAET, S. J. *Portorium. Étude sur l'organisation douanière chez les romains, surtout a l'époque du Haut-Empire*, Brugge, 1949, p. 47, n. 1; ANDREADES, A. *Les droits de douane prélevés par les Lagides sur le commerce extérieur. Melanges Gustave Glotz*. I. 1932, p. 7 ss.; VÉLISSAROPOULOS, J., *op. cit.*, p. 207 ss. Всъщност знаем твърде малко за режима и за митническите изключения в античния свят, за да можем да направим един аргумент *e silentio* и да очертаем последиците.

²⁶ POLYB., III, 22.4-13. Вж. ROCCO, F. *De navibus et nauulo item de assecurationibus notabilia*. Amsterdam, 1708. p. 101; MOSCHETTI, *op. cit.*, p. 556, v. naufragio; PURPURA, G. *Il regolamento doganale di Cauno, cit.*, p. 331.

Законът урежда как се разпределят задълженията, както и начините на разпределението на фискалните тежести сред тези, които превозват различни стоки в един кораб, достигнал до Родос и длъжен да плати митни сборове. Така в същия митнически акт могат да бъдат уредени и начините на разпределението на вредите, претърпени от търговците, които пренасят стоки в един кораб, който е претърпял някаква повреда и е установен в аварийно състояние някъде по бреговете на острова, където се радва на освобождаване от мита и може да бъде възстановен в работилниците на Родос, като и повредените стоки могат да бъдат свалени и да бъдат оценени загубите, разпределяйки ги сред различните *vectores*. Точно в този момент, в който стоката е сложена да се суши на пристана, могат да бъдат оценени и щетите, които е нанесла аварията, за да бъдат те разпределени между засегнатите търговци, а също и да се разпределят финансовите задължения и оценените разходи за възстановяването на кораба и евентуалното продължаване на пътуването.

Древният средиземноморски принцип за разпределението на щетите в случай на авария е различен от това, което се практикува от родосците. Основавайки се на предписанията на Талмуда, се твърди, че в древното финикийско право разделението на вредите в случай на изхвърляне на стоката се базира на теглото на стоките, изхвърлени в морето, а не пропорционално на стойността им²⁷. Родосците от своя страна може би въвеждат за пръв път принципа за разделението на загубите на базата на стойността на изоставените в морето стоки, възприет впоследствие от римската юриспруденция, систематизирайки института така, че той да се представи като една типична римска конструкция²⁸.

След като очертахме историческия контекст, сега ще се спрем на малкото свидетелства за оригиналното съдържание на закона.

Разполагаме с един текст от Тертулиан, който засяга тематиките на *lex Rhodia*, в който в края на II век сл. Хр. се споменава за него като закон, който се

²⁷ DAUVILLIER, J. *Le droit maritime phénicien*. -*RIDA*, 1959, p. 53 ss.

²⁸ DE MARTINO, *op. cit.*, I, p. 337.

противопоставя на *lex Pontica*. В *Adversus Marcionem*²⁹ апологетът и юрист³⁰ иронизира точно, препращайки към *Rhodia*, своя съперник Марцион - ересиарх и корабособственик от Синоп в Черно море, който отрича всяка власт от Стария Завет, тъй като счита за твърде съществена еврейската грешка да се признае в Исус обявеният Христос: както юдеите, казва Тертулиан, сигурни, че Христос е един чужденец, го отхвърлят и го убиват, без да го признаят, така този понтийски корабособственик е обезпокоен, не от средиземноморския и по-хуманен Родоски закон, а именно от Понтийския закон. Всъщност според древният *tóros* Понт е един периферен и див район, който е считан за зона на корабокрушенци и пирати, където се прилага правото да присвоиш разбития кораб, избивайки или взимайки в робство чуждите корабокрушенци³¹, и следователно е твърде ясно противопоставянето на нехуманния закон, практикуван спрямо плаващите в Черно море и противоположния обичай, вдъхновен от гостоприемството на родосците. Текстът, който се отнася до *ius naufragii*, има за автор експерт по право, но е счетен „за маловажен и странен“

²⁹ Tertulianus, *Adversus Marcionem*, 3.6.1 - 3: „Cum igitur haeretica dementia eum Christum venisse praesumeret, qui numquam fuerat adnuntiatus, sequebatur, ut eum Christum nondum venisse contenderet, qui semper fuerat praedicatus; 2. Atque ita coacta est cum Iudaico errore sociari et ab eo argumentationem sibi struere, quasi Iudaei, certi et ipsi alienum fuisse qui venit, non modo respuerint eum ut extraneum verum et interfecerint eum ut adversarium, agniture sine dubio et omni officio religionis persecuturi, si ipsorum fuisset. Scilicet nauclero illi non quidem Rhodia lex, sed Pontica caverat, errare Iudaeos in Christum suum non potuisse, quando, et si nihil tale praedicatum in illos inveniretur, vel sola utique humana condicio deceptui obnoxia persuasisset Iudaeos errare potuisse, qua homines, nec statim praeiudicium sumendum de sententia eorum, quos credibile fuerit errasse“.

Вж. MARTINI, R. *Tertulliano giurista e Tertulliano padre della Chiesa*. - *SDHI*, 41, 1975, p. 109 ss.: „...оказва се без значение е препратката от Тертулиан към *lex Rhodia*, противопоставена с риторични намерения на един измислен *lex Pontica* (който като закон очевидно е по-важен, защото е за цялото море!)“.

³⁰ DE LABRIOLLE, P. *Tertullien jurisconsulte*. - *RHDEF*, 30, 1906, p. 8-27; VITTON, P. *I concetti giuridici nelle opere di Tertulliano*. Roma, 1924 (rist. Roma 1972), p. 47; HERRMANN, J. *Tertullians Verfahrensrügen und die frühen Märtyrerakten*. - *JJP*, 15, 1965, p. 151 ss.; KLEIN, R. *Tertullian und das römische Reich*. Heidelberg, 1968; MARTINI, R., *op. cit.*, p. 79-124, che nega l'identificazione con il giurista, ma ne riconosce la competenza giuridica; BECK, A. *Rechtsgeschichtliche Bemerkungen zum Neudruck der Studien über Tertullian und Cyprian*. - In: *Itinera Iuris*, Bern, 1980, p. 59-72; REAPSAET-CHALIER, M.-TH. *Tertullien et la législation des mariages inégaux*. - *RIDA*, 29, 1982, p. 256, n. 10, заедно с друга литература.

³¹ ROUGE, J. *Le droit de naufrage et ses limitations en Méditerranée avant l'établissement de la domination de Rome*. - In: *Mélanges Piganiol*, vol. III, Paris, 1966, p. 1472 ss.; VELISSAROPOULOS, J. *Les nauclères grecs. Recherches sur les institutions maritimes en Grèce et dans l'Orient hellénisé*. Genève - Paris, 1980, p. 157 ss.

от тези, които отнасят този *lex* само до *iactus mercium*, но всъщност се превръща в значителен и важен. Заслужава си да отбележим, че „не може по такъв начин *Lex Rhodia de iactu* да бъде редуцирана просто до едно обикновено фискално освобождаване/имунитет“ и че след като стоката попадне в открито море, вследствие на корабкрушението, въпросът за *portoria* в този случай не се поставя³², защото без да се negliжира важноста на римската уредба за аварията, се търси реконструкцията на идеята на родосците за една детайлна правна регулация, на базата на малкото, достигнали до нас сведения, които само след като са внимателно анализирани са в пълна хармония.

Съществуват и доказателства от по-късен период, че *lex Rhodia* засяга приемането на корабкруширалите моряци и следователно освобождаването от мита в случай на акостиране при буря, но също така са и многобройни свидетелствата за понтийските практики, тъй като е слабо вероятно да съществува специален *lex Pontica*.

Друго важно свидетелство за приемането в Родос на моряци в случай на необходимост и освобождаване от мита е прочутият фрагмент в D. 14.2.9: „Петиция от Евдемон от Никомедия до император Антонин: Господарю, императоре, Антонине, след като претърпахме корабкрушение в Икария, бяхме ограбени от публиканите, действащи в Цикладските острови. Божественият Антонин отговаря на Евдемон: Аз съм господарят на света, но има морски закон. Правораздава се според Родоския морски закон по начин, по който никой от нашите закони не се противопоставя на този закон. Същото постанови и Божественият Август“.

Изземването, осъществено от публиканите от Цикладските острови на кораба на Евдемон, аварирал в околностите на крайбрежието на остров Икария близо до Родос, се обяснява не толкова със съблюдаването на едно древно право относно фискалната администрация на катастрофирания кораб и вещите и останките от него, което очевидно е отменено в римския период, както свидетелстват например

³² CHEVREAU, E. La *Lex Rhodia de iactu*: un exemple de la réception d'une institution étrangère dans le droit romain. - *RHD*, 73, 2005, p. 71.

CJ. 11.6.1 (*Ant.*)³³ или сенатусконсултът, споменат в D. 47.9.7 и съдържащо забраната да се присвои крушираният кораб, адресирано както към частните лица, така и към военните, а също и към робите и освобожденците на принцепса³⁴, или дори D. 39.4.16.8, където де чете: *Si propter necessitatem adversae tempestatis expositum onus fuerit, non debere hoc commisso vindicari divi fratres rescripserunt*³⁵, колкото по-скоро поради претенцията за мито за стоките, спасени от бурята и налични към този момент, които открай време са освободени от митни сборове от *Lex Rhodia* в такива случаи³⁶.

И в този случай, както и в предходния, се поставя убедително въпросът какво е обяснението на това, че именно в Дигестите се съдържа титул, посветен на *Lex Rhodia*, което се дължи на загадъчната, но неоспорима работа на Волузий Мециан върху *Lex Rhodia*. Трябва да имаме предвид, че Мециан, освен че е бил префект на Египет и че е писал отделни трудове по метрология³⁷, е бил и *praefectus annonae*, която длъжност е дълбоко свързана с морските дела³⁸.

По този повод считам, че към единственото твърдение, открито в противопоставяне с римската опозиция на правото на корабкрушението от ретора

³³ CJ. 11.6.1 (*Ant.*): *Si quando naufragio navis expulsa fuerit ad litus vel si quando reliquam terram attigerit, ad dominos pertineat: fiscus sese non interponat. Quod enim ius habet fiscus in aliena calamitate ut de re tam luttuosa compendium sectetur?*

³⁴ D. 47.9.7: *...Sed nec intervenire naufragiis colligendis aut militem aut privatum aut libertum servumque principis, placere sibi ait senatus.*

³⁵ D. 39.4.16.8 (*Marciano, l. sing. de delat.*). Относно списъка с вещите, за които се дължи *vectigal*, съдържащ се във фрагмента от Марциан вж. REGGI, R. „*Species pertinentes ad vectigal*“ nel „*liber singularis de delatoribus*“ di Marciano. D. 39.4.16.7, Studi Parmensi, 15 (1974), p. 75 ss.

³⁶ Относно този текст и предходните вж. моите статии, цитирани в бел. 1, където въпросните фрагменти са подробно дискутирани.

³⁷ FIORUCCI, F. *Il prologo della Assis Distributio e l'inizio della carriera di Volusio Meciano*. – In: *Prometheus*, 37, 2011, p. 250–258.

³⁸ За Волузий Мециан да се види RUGGIERO, A. L. *Volusio Meciano tra giurisprudenza e burocrazia*, Napoli, 1983; FANIZZA, L. *Giuristi crimini leggi nell'età degli Antonini*. Napoli, 1982; PFLAUM, H. G. *Les carrières procuratoriennes équestres sous le haut-empire Romain*. I, Paris, 1960, p. 333-336. Изследване на *cursus honorum*, както и подробна библиография може да се види у KUNKEL, W. *Die römischen Juristen. Herkunft und soziale Stellung*. Köln, 2001, p. 174 ss. е p. 303; HERZOG, R., P. L. SCHMIDT (eds.). *Handbuch der lateinischen Literatur der Antike*. IV. München, 1997, p. 130-133 е HONORÉ, T. *Volusius Maecianus, Lucius*. – In: HORNBLLOWER, S., A. SPAWFORTH (eds.). *The Oxford Classical Dictionary*. Oxford, 1996, col. 1612.

„Кирио“ Консултий Фортунациан през IV век сл. Хр. от епохата на Касиодор³⁹, именно на *naufragia ad publicanos pertineant*⁴⁰ може да бъде приписано значение на въпроса, който ни интересува и по-точно по отношение на първоначалното съдържание на *Lex Rhodia*. Това становище е с произход от много по-късен източник, който поради това, че засяга твърде сложния въпрос за *litus* и за *publicani*, чиято проблематика безспорно е много комплицирана и интересна, но би ни отдалечила от научните ни търсения в тази статия⁴¹.

Накрая трябва да се отчете и още едно важно свидетелство, а именно епиграфският паметник за митниците в Каун, който може да бъде датиран от I век сл. Хр., когато градчето *Peraea* в Родос, след като става *civitas libera*, може самостоятелно да налага мита, освобождавайки се от родосците⁴².

Както вече беше казано преди това, в елинистическия период Каун е придобит от родосците с плащането на стабилна сума на Птолемеите и тази покупка е предопределена не само от политически мотиви, но преди всичко от икономически такива, доколкото градчето е разположено на твърда земя, точно пред Родос – на малко километри и по този начин може да осигури на родоската държава сериозни приходи от мита, така както Стратоника, дарена от Селевкидите. Твърде вероятно е, че в този акт, освобождавайки от мита стоките, транспортирани в кораби, принудени да акостират поради бури, заедно с необходимите материали за ремонта, се запазва оригиналното съдържание на древния закон, прилаган на остров Родос в елинистическия период, а именно *Lex Rhodia* и надписът в някои точки от него се свързва със съществуващ преди това *dèmosionikòs nómos*.

³⁹ CALBOLI MONTEFUSCO, L. *Il nome di „Chirio“ Consulato Fortunaziano*. – In: *Hermes*, 107,1,1979, p. 78-91.

⁴⁰ Fortunatianus, *Ars. ret.*, 1.13: *Quae est simplex definitio? Cum unam rem simpliciter definimus ut: naufragia ad publicanos pertineant. Cuiusdam naufragae corpus cum ornamentis ad litus expulsum harena obrutum est, id publicani eruerunt; rei sunt sepulchri violati. Hic enim simpliciter quaeritur, quid sit sepulchrum violare?*

⁴¹ PURPURA, G. „*Liberum mare*“, acque territoriali e riserve di pesca nel mondo antico. Colloque internationale „*Ressources et activités maritimes des peuples de l'Antiquité*“. Université du Littoral Côte d'Opale, Boulogne, 12-14 maggio, 2005, p. 533-554 = AUPA, 49, 2004 (pubbl. 2005), p. 165-206; ID. *Varia minima de iure maris*. Scritti in onore di Matteo Marrone per il suo novantesimo compleanno, 2019, p. 219 – 239.

⁴² PURPURA, G. *Il regolamento doganale di Cauno e la lex Rhodia*, cit., p. 273 – 331.

Такова е и становището на Giovanna Merola, която от своя страна не възприема предположението на Manfredini този закон да е реципиран в класическия период от една *lex collegii*⁴³, било защото се противопоставя, твърди Merola, „с това, което знаем за характера на *lex collegii*, било с организацията на *navicularii*“⁴⁴. Изглежда най-общо, че *lex collegii* е „един статут за вътрешна употреба“, който се отнася „винаги и все пак само до местни сдружения“⁴⁵.

Ако обаче законът се основава, както твърди преобладаващата част от доктрината, на мерките, взети от Октавиан Август, то идентификацията в последното изречение на D. 14.2.9 на Август с император Октавиан, в съответствие със сведенията за особената почит, отдавана му от всички моряци⁴⁶, изглежда възможно да се припише именно на него създаването на един принцип в подкрепа на тези лица, които поемат рискове в морето и са заедно поради търговия, който е оторизиран чрез един сенатусконсулт по предложение на принцепса⁴⁷, валиден и приложим като специален закон в съответствие с нормативната автономия на корпорациите, но подчинявайки се на общия закон. Именно така Октавиан Август урежда регулацията на формите на сдружаване в *lex Iulia de collegiis*⁴⁸.

В предполагаемия морски закон обаче въпросните разпоредби едва ли са във вреда на членовете на корпорацията и това ни води до извода, че решението на предложението казус в D. 14.2.9 е благоприятно за корабкрушенеца, който обжалва пред принцепса, като се изключи изземването и задължението за плащане на мита на стоките, които са разтоварени по неволя на брега⁴⁹.

Дори и *Lex Rhodia* наистина да е трансформирана или не, в една морска *lex collegii* от периода на Принципата, остава сигурен фактът, че императорът в D. 14.2.9 отхвърля приложението ѝ, разрешавайки положително проблема на

⁴³ MEROLA, G. D. Una *lex collegii* marittima? A proposito di D. 14, 2, 9. Forme di aggregazione nel mondo romano (a c. di E. Lo Cascio e G. Marola). Bari, 2007, p. 259-272.

⁴⁴ MEROLA, G. D. Una *lex collegii* marittima?, *cit.*, p. 268.

⁴⁵ MEROLA, G. D. I.c.

⁴⁶ За идентификацията на Август в D. 14.2.9 и неговите отношения с морето и *navicularii* вж. PURPURA, G. *Il regolamento*, *cit.*, p. 311, n. 82.

⁴⁷ Така за Тиберий, Веспасиан и Траян в *praefatio* 1 - 36 (ed. Ashburner, *The Rhodian Sea-Law*, Oxford, 1909, p. LXXI ss.) на *Nómos Rhodíon Nautikós*.

⁴⁸ MANFREDINI, D. A., *op. cit.*, p. 392 ss.

⁴⁹ Diversamente in D. A. MANFREDINI, *op. cit.*, p. 390 ss.

корабокрушенеца, автор на искането до принцепса, и че тази проблематика определено чужда на *iactus mercium* няма мотив да бъде включена в титул, посветен единствено на аварията.

В заключение това, че Родос се справя с двата най-главни проблема, които засягат морската търговия в Източното Средиземноморие (*sylai* и *ius naufragii*) му носи невероятна морска слава, която, възприета от римските юристи, които задълбочават по оригинален начин проблематиката на *iactus mercium*, дава начало на това, което можем да считаме днес за „легендата за Родоския морски закон“, използвана в наше време в подкрепа на концепцията „*law of salvage*“.

Единствено в периода на Византия има допълване и разширяване на закона за всеки тип морска практика в компилацията, съставена във времето на династията на иконоборците⁵⁰. Това е именно *nomos Rhodion nautikos*, като този закон урежда кражбите на котви от съседни морски съдове или дори забранява да се пържи риба на кораба, като мярка за превенция срещу пожари като тези разпоредби, както и други са изцяло нови и несъществуващи в античната *Lex Rhodia*.

Въпреки всичко остава жив споменът, че Родоският закон, който е благоприятствал търговията не е само един единствен, а може би са много, както твърди Изидор⁵¹. Всички те обаче са свързани с първоначалния митнически закон, прилаган в пристанището на Родос, най-вероятно *demosionikòs nómos* от епиграфския надпис от Каун, който урежда формалностите за влизането в пристанището, размерът на митата, сроковете и условията за товарене и разтоварване на стоките и евентуалните освобождавания от митни сборове както поради възстановяване на щетите, така и при потъване на кораба.

Няколко думи трябва да бъдат казани накрая за откриването на една колона по време на работите по възстановяването на пристанището на Родос, върху която се съдържа надпис, който споменава *lex Rhodia*. В надписа се цитира известният

⁵⁰ За *Nómos Rodíon Nauticós*, вж. ASHBURNER, W. *The Rhodian sea law*. Oxford, 1909; DARESTE, R. *La lex Rhodia*. - *RHD*, 29, 1905, p. 429 ss.; MARVULLI, N. *Nómos Rodíon Nauticós*. – In: *Arch. Stor. Pugliese*, Bari, 16, 1963, p. 42 ss.

⁵¹ ИЗИДОР СЕВИЛСКИ. Начала, 5.17: *De Legibus Rhodiis, Rhodiae leges navalium conmerciorum sunt, ab insula Rhodo cognominatae, in qua antiquitus mercatorum usus fuit*. Вж. също така и Bas. LIII.1.1 и КОНСТАНТИН АРМЕНОПУЛО, *Mon. leg.*, 2.11.1.

текст на Паул, извлечен от книга втора на неговите *Sententiae* точно като първия фрагмент в началото на титула от Дигестите *de lege Rhodia de iactu*⁵². Странното откритие е прието за достоверно⁵³ и се счита на пръв поглед от палеографите, че може да се датира от II-III век сл. Хр., макар че внимателно се приема, че: „независимо от столетието, от което принадлежи тази колона, което ще бъде определено от археолозите, за нас настоящото откритие е много важно, тъй като първи път се намираме пред едно мраморно свидетелство за *lex Rhodia de iactu*, което е било елемент от сграда в пристанището на Родос“.

От 1995 г. до 2002 г. публикуването на епиграфския надпис е изцяло игнорирано от епиграфската и романистичната доктрина, понеже се приема, че става въпрос за фалшиво и уж неволно интерпретиране и че се касае за надпис, който е приписван на италианското господство над острова в първата половина на XX век, когато при оценяването на търговските аспекти на Родос и оценяването на римската му култура са реставрирани множество паметници и най-вероятно е бил изписан и първият параграф на титула на Дигестите. Внезапно обаче въпросният надпис привлича вниманието на изследователите.

Пет години по-късно през 2007 г., Valerio Marotta⁵⁴, при изясняването на откритието със започването отново на дебата за автентичността на *Sententiae*, възприема моята хипотеза за това, че епиграфският паметник е съвременен, но тя е пренебрегната в трудовете на Aubert и Chevreau⁵⁵. В една лекция след това, проведена в Неапол от Асоциацията за късноантични изследвания през 2008 г.

⁵² D. 14.2.1 (Паул): *Lex rhodia cavetur ut si levandae navis gratia iactus mercium factum est omnium contributione sarcitur quod pro omnibus datum est*. В епиграфския паметник се констатира за текстуален вариант „sarcitur“ вместо „sarcitur“ на *Florentina*, както и липсата на буквата H „*Rodia*“. Интересно е да отбележим, че „sarcitur“ е изменено от редакторите на *Sententiae* на Паул в „sarcitur“ и се среща в цялата латинска литература само в един единствен текст на юриста Хермогениан, точно в титула *de lege Rhodia* (D. 14.2.5).

⁵³ MARCOU, G. *Nomos Rhodion Nautikos e la scoperta a Rodi di una colonna di marmo con l'iscrizione di Paolo* (D. 14.2). – In: *Studi in onore di Lefebvre D'Ovidio*. I. Milano, 1995, p. 614.

⁵⁴ MAROTTA, V. *Eclissi del pensiero giuridico e letteratura giurisprudenziale*. – In: *Studi Storici*, 48, 4, p. 934 ss. e n. 35.

⁵⁵ CHEVREAU, E. *La Lex Rhodia de iactu: un exemple de la réception d'une institution étrangère dans le droit romain* - *RHD*, 73, 2005, p. 67-71; AUBERT, J.-J. *Dealing with the Abyss: The Nature and Purpose of the Rhodian Sea-Law on Jettison (Lex Rhodia de iactu, D 14.2) and the Making of Justinian's Digest*. - In: CAIRNS, J. W., P. DU PLEISSIS (eds.). *Beyond Dogmatics: Law and Society in the Roman World*. Edimbourg, 2007, p. 159.

Marotta⁵⁶, повтаряйки отново това, което вече е потвърдил, обръща внимание, че „не може да се обясни поради каква причина в пристанището на един свободен и съюжен град и за дълги периоди от време извадена от провинциалния режим (*typos tes eparcheias*) се използва латинският, а не гръцкият, за да се посочи съдържанието на норма, създадена в практиката на средиземноморските търговци, доминирани в повечето случаи от родосците“.

Споделяйки тезата, че надписът е сравнително съвременен и е направен с възпоменателни и декоративни цели и изчезва в резултат на ужасните бомбардировки в пристанището на Родос през 1944 г. Jolanda Ruggiero последователно два пъти го разглежда през 2010 г. и през 2017 г. във връзка с дискусията за автентичността на Сентенциите на Паул.⁵⁷ Авторката прави заключението, че „дори и надписът да е автентичен във всеки случай той няма голямо значение за описанието на *Sententiae* на Паул, защото накрая той съдържа един непряк цитат на този труд: ограничава се с препращането на текста към една норма, която хипотетично може да бъде извлечена и от различен текст на същия или на други юристи“⁵⁸. Допълваме това по отношение на въпроса на древния произход на *Lex*, който в случая ни интересува.

През 2012 г. на XIV Международен епиграфски конгрес в Берлин един млад учен епиграф на име Nathan Badoud накратко представи откритието, като го прие за автентично и в сборника, публикуван две години по-късно⁵⁹, уточни датировката му за края на III век сл.Хр. Немският учен приписва труда на Псевдо Паул с два палеографски аргумента, оспорени както ще видим от Liebs „а именно наличието на Y и това, че всички букви са изписани много тясно“.

През 2018 г. Detlef Liebs, пряко замесен в започването наново на дебата за автентичността на *Sententiae* много внимателно изследва отново епиграфския паметник, публикувайки две подходящи изображения на една мраморна реплика на

⁵⁶ MAROTTA, V. *La letteratura giurisprudenziale tra il III ed IV secolo: il problema della recitatio processuale*. – In: *Associazione di Studi Tardoantichi*, 2008, p. 6, n. 35.

⁵⁷ RUGGIERO, J. *Immagine di ius receptum nelle Pauli Sententiae*, *Studi in onore di Remo Martini*. III. Siena, 2010, p. 425-426; ID. *Ricerche sulle Pauli Sententiae*. Milano, 2017, p. 45 ss.

⁵⁸ RUGGIERO, J. *Ricerche*, cit., p. 47; cfr. anche MAROTTA, V. *Eclissi*, cit., p. 934 ss.

⁵⁹ BADOUD, N. *Une inscription du port de Rhodes mentionnant la Lex Rhodia de iactu*. *CIL, Auctarium*, IV, 2014, p. 450-452.

колоната в Археологическия музей с надпис. Тези снимки са различни от единствената, която не може да бъде използвана, до онзи момент на разположение на учените и заключава, че текстът от надписа произлиза почти със сигурност от D. 14.2.1, а не от Компедиума на Аларих или от други произведения и че не съществува друго възможно заключение, освен това този надпис да се припише на италианската администрация, управлявала острова през първата половина на XX век.

Следователно някой иска в периода на италианското господство да свърже търговското пристанище с прочутия закон, но тъй като не може по никакъв начин да възстанови автентичното съдържание, успява да припомни известния фрагмент от юриста Паул, извлечен от един труд, който днес е противоречив и поставен от Юстиниан в титюла за Родоския закон. Със сигурност е потвърдено, че в Родос по време на Егейското губернаторство на адвоката фашист Cesare Maria De Vecchi, който подлага острова на една строга „фашизация“ от 1936 до 1940 г., но и преди това в опит да съживи туризма и търговията са осъществени работите на архитекта Florestano Di Fausto и на археолога Amedeo Maiuri по оценяване, реставрация и пропагандистко реструктуриране на пристанището, слагайки върху колоните вълчицата и различни римски символи⁶⁰. Фашисткия управител De Vecchi,

⁶⁰ Rass. Sett. della Stampa Estera del Ministero degli Esteri, 1929, p. 2136; SCADUTO, R. Il ritorno dei Cavalieri, Aspetti della tutela e del restauro dei monumenti a Rodi tra il 1912 e il 1945. Bagheria, 2010, p. 81: „На входа да Порто Мандраки в същия период“ (1922 г.) „са построени две колони върху които има две бронзови статуи, едната представлява римската вълчица (след Втората световна война, заместена от една друга статуя на елен) и другата елен, символът на Родос. Колоните според намерението на италианците трябва да отбелязват мястото, където според легендата се е извисявал прочутият Колос. Освен това като последица на увеличения трафик са отворени нови врати и са направени прорези в стените, предимно от страната на търговското пристанище: Портата на елените или днес Новата порта на свободата (близо до Портата Св. Павел)“;. Срв. MAIURI, A. Lavori della Missione Archeologica italiana a Rodi (1923-1924), Bollettino d'Arte, gennaio 1925, p. 335 ss.; MIRABELLA ROBERTI, M. Rec. di Clara Rhodos. Studi e materiali pubblicati a cura dell'Istituto Storico-Archeologico di Rodi. Vol. I: Rapporto generale sul servizio archeologico a Rodi e nelle isole dipendenti dall'anno 1912 all'anno 1927, di A. Maiuri e G. Jacopich, Aevum, III, 3, 1929, p. 454-461; ALOI, V. Rodi: un posto al sole? L'identità territoriale dell'isola sotto i governatorati civili di Mario Lago e Cesare De Vecchi (1923-1940). Roma, 2008, (Tesi Dott.), p. 270 ss.; ESPINOZA, F. M. Fare gli Italiani dell'Egeo: Il Dodecaneso dall'Impero ottomano all'Impero del fascismo. Trento, 2017, (Tesi Dott.), p. 215 ss.; p. 354 ss.; LIVADIOTTI, M. Costruire l'immagine del Dodecaneso tra identità italiana e Oriente immaginifico. - In: Immaginare Il Mediterraneo. Architettura Arti Fotografia. Napoli, 2017, p. 146.

който иска да събори всички куполи и минарета на Стария град, макар и да са свидетелство за източната култура и издига в Саро Guardafui един гротесков фар във формата на ликторски фасции, се интересува твърде много от преструктурирането на пристанището и от търговския възход на острова, който е считан за „италианската врата“ към Леванта. Губернаторът дори кара да бъдат поставени множество императорски статуи и докарва от Лондон в Родос късния епиграф Mario Segre, убит по-късно в Аушвиц заедно с цялото му семейство.

Би било наистина невероятно, ако „легендата за Родоския Закон“ не е още веднъж използвана посредством показването на текста от Дигестите върху една колона на западния вътрешен кей на търговското пристанище или на Мандраки с някоя италианска грешка, както твърди Liebs⁶¹. Руините щяха да са останали все още видими доскоро⁶².

Аз оставям на специалистите по фашисткия период в Родос намирането на окончателното доказателство и преди всичко на местните археолози официалното изясняване на случая, който предизвиква толкова дискусии сред романистите.

⁶¹ LIEBS, *op. cit.*, p. 167.

⁶² BADOUD, *op. cit.*, p. 451: „...Тя (т.е. колоната) няма нищо общо с декоративен паметник, а трябва да се счита като колона, подобна на тази, която се вижда на западния бряг на *Mandraki*, най-значимото пристанище на Родос ...“. Срв. също и LIEBS, *op. cit.*, p. 162 e ss.